

אליהו מִיִּדְנִיק וסדרו של עולם

את שמו כסופר קנה אליהו מִיִּדְנִיק (1881–1904) בזכות סיפוריו העבריים שפרסם בכתיבה העת השילוח. אחריהעם וביאליק עמדו על סגולות יצירתו של הסופר הצעיר ופתחו לפניו את שערי הבמה היוקרתית הזו, אשר פרסום בה נחשב אז למעין קבלת תעודת זהות של סופר. ארבע שנים לאחר התאבדותו של מידיניק (והוא בן עשרים ושלוש) אף דאג ביאליק לכינוס יצירתו של הסופר בקובץ כתבי אליהו מידיניק (אודסה, 1908), שכלל עשרה סיפורים למבוגרים ועוד שלושה לילדים.

ברומה לטופרים עבריים רבים בני אותו דור, כתב מידיניק גם בידיש. סיפורו המובא כאן בשתי הלשונות הודפס לראשונה בשם 'א' בלעטל פֿון מינע קינדהייט – זכרונות' בשבועון דער יוד (מס' 20, 17.5.1900, עמ' 13–15), שנערך אז בווארשה בידי יוסף לוריא, הוצאת אחיאסף. סיפור זה לא ראה אור מעולם בלבוש עברי, והוא מופיע כאן לראשונה בתרגומו רב החן של הסופר בני מר.

בעיצוב העלילתי, בריתמוס ובתוכן קרוב יותר 'דף קטן מזכרונות ילדותי' לסיפורי ילדים של מידיניק מאשר לסיפוריו למבוגרים. אין בו מן היאוש העמוק של סיפוריו 'חולשה' ו'ברגע האחרון', המהלכים על סף התהום ומגלים נהייה אל המוות. אך עם זאת ניכרות אף בסיפור זה הרגישות המובהקת לצדק והתהייה הכואבת על סדרו של עולם, האופייניות למכלול כתיבתו, שבה בולטים היסודות הסוציאליים והאקזיסטנציאליים.

בסיפור 'ל"ג בעומר', שכתב שלום-עליכם שנה לאחר פרסום סיפורו של מידיניק (שרבים בה היסודות המשותפים), זועקים ילדי ה'חרר' המותקפים בידי שקצים וכלביהם "גוואַלד, ריבונן של עולם! הושענא... שמע ישראל!!!..." (מתוך 'יום טוב שהופרה שמחתו', בתרגומו של אריה אהרוני, ספרית פועלים, 1997, עמ' 226). בסיפורו של מידיניק, לעומת זאת, אין הילד המותקף פונה כלפי מעלה בבקשת עזרה, אלא במעין התרסה: "שקצים כאלה, והם אומרים עלינו שאין לנו נשמה... למה השם מרשה להם?" תהייה זו על סדרו של עולם באה לידי ביטוי חריף ביותר בסיפור מאוחר יותר, 'חמץ', שבו מחליט הגיבור לאכול לחם בפסח לאות מחאה על העדרו של אלוהים ועל העדרה של ההשגחה בעולם. חרדת המוות מפגיעתם של הערלים, המחלחלת לכל אורך הסיפור המובא כאן, מגיעה לשיא בסיפורו האחרון של מידיניק, 'ברגע האחרון', המתמקד באורח כפייתי בפחד המוות של היהודי חסר האונים מפני הגוי העלול כל רגע למחוץ את ראשו. סופו של סיפור

זה (שנכתב בצל פרעות קישינב) נחתם בהתאבדותו של הגיבור הנפחד, שהיא גם בשורת קיצו של הסופר עצמו.

נוסף להערכתם של אחדי־העם וביאליק זכו בשעתו סיפוריו של מידניק לשבחים מצידם של ברנר, פיכמן, הלל צייטלין ועוד. ועם זאת, לא דנו כותבי תולדותיה של הספרות העברית החדשה ביצירתו של מידניק, ואף לא נדרשו אליה, וברבות הימים אבדו שמו ויצירתו של הסופר בתהום הנשייה.

השנה נתגלגלה לידי זכות להוציא מבחר מסיפורי מידניק במסגרת סדרת 'סופרי מופת עבריים' של עמדה/'ביתן' בעריכת רן יגיל ועמוס אדלהייט. לקובץ הסיפורים, שאותו הכתרתו בשם יום קרוש ומקולל (על יסוד אחד מפסוקי הסיפור 'חמץ', מצורפים גם מבחר מאיגרותיו של מידניק ואחרית דבר מפרי עטי. הספר זכה בפרס משרד התרבות והמדע לקלסיקה עברית לשנת תשס"ג. מאה שנה בקירוב לאחר הסתלקותו של מידניק זוכה אפוא יצירתו לתחייה ספרותית ולעניין ציבורי ואקדמי מחודשים.